

לקחי צה"ל ממלחמת לבנון השנייה ויישומם

גבי סיבוני

מבוא

לחימת צה"ל ברצועת הביטחון בדרום לבנון הטילה רסנים רבים על יכולותיהם של כוחות היבשה הסדירים שלו לפעול באופן ההולם את תורת לחימת היבשה המשולבת שהתפתחה בצה"ל מאז הקמתו. קצרה היריעה מלהרחיב בסיבות לתופעה זאת, אולם די לציין את התאבנות הפעולה ברצועת הביטחון ואת הקושי של צה"ל באותם ימים להוציא לפועל מבצעים התקפיים בנוהל קרב חפוז ובלוח זמנים קצר.

הנסיגה מדרום לבנון והלחימה בטרור הפלסטיני בין השנים 2000-2005 חייבו את צה"ל לבצע שינויים מרחיקי לכת בתפיסת הפעולה שלו ובחופש המבצעי שניתן לכוחותיו בשטח. צה"ל וכוחות הביטחון הצליחו להביס את טרור המתאבדים בתהליך למידה והשתנות רווי כישלונות מבצעיים ולחימה עיקשת.¹ המיקוד בלחימה בטרור והשינויים שהצבא עבר בעקבות זאת גבו מחיר בדמות ירידה חדה במוכנותו של צה"ל לפעול בעימות רחב היקף, שיכלול הפעלת מסגרות גדולות ומיצוי רב-חילי כנדרש בקרב המשולב. היקף המשאבים שהוקצה לשמירה על כשירות הלחימה המשולבת ירד באופן חד.² הכשרות מפקדים ואימוני יחידות כמעט ולא התקיימו. כמו כן, התפתח פער תפיסתי מהותי: תפיסת הלחימה בטרור הפנימי התבססה בעיקר על פעילות שיטור לסיכול, תוך שילוב עם שאר גורמי הביטחון. תפיסה זו לא סיפקה תשתית ידע מספקת ללחימה רחבה ומשולבת, כמו למשל בלבנון.

אין להתפלא, לפיכך, שהמערכה בלבנון ב-2006 מצאה את צה"ל בכשירות נמוכה ללחימה בחזבאללה. התחקירים שהתקיימו לאחר אותה מערכה הצביעו על כשלים לא מעטים הן בבניין הכוח של צה"ל והן בהפעלתו. כשלים אלה חייבו תהליך עמוק של תיקון. לצדו, ובמקביל לו, גברה הבנתו של צה"ל את מאפייני האיום אותו מציבים חזבאללה בצפון המדינה וחמאס וארגונים אחרים בדרומה.

תהליך הפקת הלקחים ממלחמת לבנון השנייה עודנו נמשך. מאמר זה סוקר מרכיבים מרכזיים בתהליך זה, ובהם תפיסת הפיקוד והשליטה (פר"ש) של צה"ל, תמרון ואש, פעולה בעומק ומבצעים מיוחדים.

פיקוד ושליטה

באפריל 2006 פרסם הרמטכ"ל, דן חלוץ, את תפיסת ההפעלה של צה"ל כמסמך מחייב. הדבר היה לאחר שנים שבהן הובילו קצינים בצה"ל תהליכי חשיבה על דרכי ההתמודדות המיטביות עם האיומים המשתנים.³ תהליכים אלה היו מבורכים כשלעצמם, אולם תוכנם והטמעתם המבולבלת בצה"ל גררו תוצאות מרחיקות לכת, שהתבטאו, בין השאר, בהיעדר שפה משותפת במלחמת לבנון השנייה. ועדת וינוגרד, שבחנה את אירועי אותה מלחמה, כתבה בדוח שלה: "[תפיסת ההפעלה] לא הייתה ברורה דיה. היו פערים מהותיים בתשתית הבסיסית וליקויים בתוכנו, בשפתו ובמידת הטמעתו של המסמך בצה"ל [...]. בנוסף, לא כללה החוברת תרגום של הוראותיה לשפה שהייתה מקובלת, וחלק מעקרונותיה היו כלליים מאוד. בצידה התקיימו גם תפיסות והבנות [אחרות...] לא היה קשר של ממש, לפחות לגבי הגזרה הלבנונית, בין תורת ההפעלה החדשה לבין תרגום מבצעי מחייב שלה בפקודות המבצעיות".⁴

מאז מלחמת לבנון השנייה נעשו מספר ניסיונות לגבש תפיסת הפעלה עדכנית של צה"ל, אולם אלה לא הבשילו לכלל מסמך מתוקף. רק באוגוסט 2015, קצת יותר מתשע שנים לאחר המלחמה, פורסם מסמך תפיסתי חדש – "אסטרטגיית צה"ל". מסמך חדש זה מגדיר מספר עקרונות: תפיסת הפעלת הכוח של צה"ל, תפיסת הפיקוד והשליטה שלו, וכן עקרונות לבניין הכוח. העקרונות המופיעים בו קובעים למעשה את תפיסת ההפעלה של צה"ל ומהווים, כלשון המסמך, "מצפן להפעלת הכוח ולבניינו".⁵ פשטותו ובהירותו של המסמך, כמו גם הטמעתו בצה"ל ופרסומו לציבור הרחב, משקפים רצון ללמוד מליקויי העבר ולהתמודד עם הביקורת הפנימית והחיצונית על מסמך תפיסת ההפעלה מ-2006.

תפיסת ההפעלה של צה"ל לפני מלחמת לבנון השנייה עסקה בחלוקת הסמכויות במפקדה הכללית, וכן בתפיסת הפיקוד והשליטה של הרמטכ"ל מול המפקדות הראשיות להפעלת הכוח.⁶ בנוסף, היא קיבעה את מושג "המערכה" כתווך המרכזי בלחימה שמעבר ללחימה הטקטית, תוך שהיא מתבססת על רעיון שהוחדר לצה"ל בידי המכון לחקר תורת המערכה.⁷ במרכז התפיסה עמדה "זירת המערכה" (הפיקודים המרחביים) כמתכללת את כל מאמצי הלחימה של צה"ל אל מול כל מאמציו של האויב באותה זירה. כתוצאה מכך, נוצרו במהלך מלחמת לבנון השנייה מתחים בין מפקדי זירות "המערכה" לבין מפקדת זירת המלחמה (המפקדה הכללית) באשר לזהותו של מפקד "המערכה" בזירה הצפונית. מתח זה המשיך להתקיים בצה"ל גם בשנים שלאחר מכן.⁸

כלקח ממצב זה, פרק הפיקוד והשליטה (הפו"ש) במסמך "אסטרטגיית צה"ל" קובע כי "הרמטכ"ל מפקד על כל המערכות של צה"ל וקובע את כל המאמצים והמשימות שמוטלים על המפקדות הראשיות במסגרתן. הרמטכ"ל הוא הקובע את הרעיון ואת התפיסה להשגת המשימה, וכפועל יוצא את המאמצים שיבצעו המפקדות הראשיות ואת יחסי הגומלין ביניהם".⁹ מסמך "אסטרטגיית צה"ל" קובע למעשה כי אין יותר מפקדי מערכות בצה"ל זולת הרמטכ"ל, וכי מבנה הפו"ש הקבוע נשמר גם במפקדה הכללית. אין להמעיט בחשיבותה של קביעה זו, שבאה לעצור את הבלבול רב-השנים בקרב הקצונה הבכירה בצה"ל סביב הסוגיה.

הגדרת מצב היסוד הצבאי הינה אחד הנושאים החשובים בכל הקשור לתפיסת הפו"ש. אחת הבעיות המרכזיות במלחמת לבנון השנייה הייתה אי-הגדרת מצב יסוד של מלחמה והמשך ההישענות על תהליכים מעולם הביטחון השוטף (בט"ש). דוגמה מובהקת לכך הייתה המשך קיומו של מופע מבצעים וגיחות (מו"ג), שהיה (והינו) מאפיין מובהק בשגרה. הלקח שנבע מליקוי זה הופנם מאז, וצה"ל קבע לעצמו שלושה מצבי יסוד או שלוש מדרגות פעולה: שגרה, חירום ומלחמה. חובתו של הרמטכ"ל היא לקבוע בכל זמן נתון את מצב היסוד ממנו נגזרות סדרת פעולות קונקרטיות, כמו המעבר לפעולה במוצב הפיקוד העליון לפי "שעון מלחמה" והיבטים רלוונטיים נוספים.

תמרון ואש

אחד הלקחים המרכזיים שנבעו מהתחקירים על מלחמת לבנון השנייה עסק במוכנותו ובכשירותו של צה"ל לנהל קרב משולב בעימות רחב היקף. המלחמה ב-2006 חשפה קשיים, חוסר מקצועיות ואפקטיביות נמוכה בשילוב הרב-חילי בין כוחות שריון לחי"ר ובהפעלת אש ארטילרית בהיקפים חסרי תקדים. גם השילוב בין כוחות האוויר והיבשה היה לקוי והתאפיין בחוסר יכולת לספק סיוע אווירי קרוב לכוחות היבשתיים בלוח זמנים רלוונטי.

דוגמה לחוסר האפקטיביות של הפעלת כוחות היבשה במהלך מלחמת לבנון השנייה הייתה פעולתה של עוצבת "עמוד האש".¹⁰ ועדת וינוגרד הקדישה פרק קצר בדוח שלה לאוגדה זו וקבעה: "העוצבה גויסה ב-4 באוגוסט, ובאותו יום קיבלה פקודה פיקודית להשתלט על מרחב אל-ח'יאם [...] גם לאחר אישור התוכנית [...] החליט מפקד העוצבה לדחות את ביצוע המשימה ב-24 שעות [...] עקב אי-מוכנות כוחות [...] ביום שישי, 11 באוגוסט, נערכה העוצבה להתקפה חוזרת [...] הכוחות לא היו מוכנים ללחימה, ההתקפה נדחתה ולבסוף לא יצאה לפועל. בזאת הסתיימה לחימת העוצבה. משימותיה לא בוצעו".¹¹ הערה אחרונה זו של ועדת וינוגרד הינה בעלת משמעות חריפה במיוחד, לאור העובדה שכוחות היבשה שהו בהמתנה ממושכת לפני שהוחלט על ביצוע המהלך

היבשתי בלבנון, וכן מכיוון שמודל ההכנות לכניסה לחכימה וללימוד לקחי יחידות אחרות לא השיג למעשה את מטרתו.

כאמור, לקחי מלחמת לבנון השנייה הביא את צה"ל לפעול לתיקון מצב הכשירות של כוחות היבשה ושל המפקדים. הוא עשה זאת, בין השאר, על ידי ארגון סדר הכוחות לקרב, הקמה מחדש של מפקדת גיס בצפון והשקעת משאבים באמצעי לחימה מתקדמים (מרכבה סימן 4, נמ"ר, מערכות מיגון, בקרת אש ועוד). בשנים שלאחר המלחמה התמקד צה"ל באימונים ובהעלאת כשירותם של כוחות היבשה, כולל יחידות המילואים. המצפן התפיסתי התמקד בשיפור היכולות הבסיסיות, המהוות את ליבת עוצמתו של צה"ל. לצד זאת, שם צה"ל דגש על בניית יכולת הפעלה של אש מדויקת עצמאית על ידי כוחות היבשה, ועשה מאמץ לשפר את התיאום בין האש האווירית ובין כוחות היבשה לצורך סיוע קרוב. לאחר שנים בהן הוסט מאמץ בניין הכוח מהיבשה לאש אווירית ולמודיעין (לייצור מטרות), נדמה שצה"ל התחיל לפעול לשינוי המצב. אישוש לכך ניתן לראות במסמך "אסטרטגיית צה"ל", שם ניתן ביטוי משמעותי לתמרון היבשתי במסגרת המענה הכולל. זה אמור להתבסס על "יכולת התקפית במספר חזיתות בו־זמנית על ידי תמרון יבשתי מידי, שיהיה מהיר, קטלני, שריד וגמיש להעברה בין זירות וחזיתות". יכולת זאת אמורה לבוא במקביל ל"הפעלת אש אפקטיבית, עוצמתית ואיכותית, מדויקת, רב־ממדית, בכל זירת המלחמה [...]".¹²

במשך רוב ימי הלחימה של מלחמת לבנון השנייה הדגש הושם על הפעלת האש המערכתית, מתוך הנחה שזו לבדה תוכל להביא את ההישג הנדרש.¹³ גישה זו, שהלמה כאמור את ההתפתחות המחשבתית בצה"ל באותם ימים, מצאה ביטוי בתפיסת ההפעלה מ־2006, שם נכתב: "שינוי תפקיד האש ממרכיב מסייע למרכיב מרכזי בהשגת ההכרעה [...] מקטיף את הצורך [...]תמרון יבשתי עמוק ורחב היקף [...] בהשתלטות מאסיבית על שטחי האויב [...]צורך בכיבוש שטחים נרחבים. זיהוי התוודך האווירי (בשטח ומנגד) [...] תוך הקטנת החיכוך מול מרכיבי האסימטריה שפיתח היריב".¹⁴

היבט זה של הפעלת האש המערכתית נותח בדוח של ועדת החוץ והביטחון של הכנסת על הפקת לקחי מלחמת לבנון השנייה. ניתוח הוועדה מסביר את התופעה בעליית קרנן של המערכה באש ותפיסת "האפקטים", שמקורה בהתפתחות טכנולוגית. הוועדה מציינת שבמוקד התפיסה שפותחה בצה"ל באותן שנים ניצבה ההכרה שניתן להשיג הישגים אסטרטגיים באמצעות מהלומות של אש מדויקת, כאלו שייתרו את הצורך בתמרון רב־חיכוך לתוך שטח האויב. לפי דוח הוועדה, מלחמת לבנון השנייה הוכיחה כי גישה זו היא תיאורטית בלבד וכי לא תוכל לספק את ההישג הנדרש למדינת ישראל בעימות עם חזבאללה.¹⁵ למרות אמירת הוועדה, אין להתכחש לעובדה שגישת האש המערכתית הייתה אפקטיבית להשמדת מערך הטק"ק והרק"ק האסטרטגי של חזבאללה ושל מעוזו המרכזי בדאחיה בבירות במלחמת לבנון השנייה.

צה"ל המשיך להישען במידה רבה על האש המערכתית כגורם דומיננטי גם לאחר אותה מלחמה, ובכלל זה בשלושת סבבי הלחימה ברצועת עזה שהתקיימו מאז. מצב זה גרם לכך שיצירת האיזון בין האש המערכתית ובין התמרון נותרה אחד האתגרים המרכזיים של הצבא. יתר על כן, ניתן להעריך שתהליך ההטמעה של התמרון נמצא רק בתחילתו וכי יידרשו עוד מאמצים רבים כדי להחזירו למקומו הראוי והחיוני בסל הכלים של צה"ל. היעדרותו של התמרון המשמעותי במערכות האחרונות נובע גם מסיבות נוספות, בהן: החשש להשתלט על שטחי מדינות וישויות סמוכות לאורך זמן; החשש ממערכה עוקבת להחזקת שטח המאוכלס בצפיפות וממחירי ההתמודדות עם התנגדות אזרחית וטרור; דרג מדיני החושש מדימוי של כישלון ושל "בריחה" נוספת אחרי היציאה החד-צדדית מדרום לבנון ומרצועת עזה. סיבות אלו אינן ממין העניין, נוכח קביעתו של מסמך "אסטרטגיית צה"ל" כי התמרון הוא יכולת ליבה של הצבא וכי יושם דגש מיוחד על פיתוח יכולת להפעילו מיד עם תחילת הלחימה. זאת, תוך בניין כוח משתנה ומתן עדיפות לאוגדות המחץ של צה"ל במכלול מרכיביו.¹⁶

פעולה בעומק ומבצעים מיוחדים

הפעולה בעומק והפעלה של מבצעים מיוחדים הן מרכיבים חיוניים בסל הכלים של המפקד המבצעי.¹⁷ במלחמת לבנון השנייה התקיימו מבצעים מיוחדים בעיקר בזירת המלחמה, ואף אלה לא היו פרי תכנון מוקדם וסדור, אלא יוזמות מקומיות שהבשילו לכלל מבצעים. הפעילות המיוחדת בזירת המבצעים של פיקוד הצפון הייתה בהיקף נמוך מאוד, וזאת בשל חוסר בהכנה מוקדמת. הכנה כזו מחייבת השגת מוכנות של יחידות, בנייה של בנק מבצעים, קיום אימונים, יצירת מודלים ובניית אמון של המפקדים ביכולת היחידות לבצע את המבצעים, שמטבע הדברים רמת הסיכון בהם הינה גבוהה. שני לקחים עיקריים הופקו והוטמעו בצה"ל בהקשר זה: הקמת מפקדת העומק והקמתה של חטיבת הקומנדו. עוד בשנת 2007 אורגנה בפיקוד הצפון מפקדה למבצעים מיוחדים ולפעולה בעומק. המפקדה השתתפה בכל התרגילים הפיקודיים והמטכ"ליים שהתקיימו מאז, ושולבה בתוכניות האופרטיביות הפיקודיות. תהליך ההטמעה של לקח זה במפקדה הכללית היה ארוך יותר. רק לאחר ארבע שנים, בשנת 2011, החליט הרמטכ"ל דאז, רב-אלוף בני גנץ, על הקמת מפקדת עומק הכפופה לרמטכ"ל ומופעלת על ידי המפקדה הכללית. על מפקדת העומק הוטל לבנות את הידע לביצוע מבצעים מיוחדים, כמו גם לפתח יכולת לתמרון משמעותי בעומק שטח האויב. המפקדה פועלת מאז כדי לבנות את היכולת המבצעית למבצעים מיוחדים, כולל תכנונים אופרטיביים, תרגול ואימונים ובניית מערך הפו"ש והסיוע הקרבי למבצעים אלה. לצד זאת, פועלת מפקדת העומק לבנות יכולת תמרון בעומק השטח (באמצעות הסתננות יבשתית, איגון

אווירי או איגוף ימי). המפקדה מקיימת תרגילים מגוונים שנועדו לבנות את כשירות הפו"ש על מבצעים בעומק ואת כשירות היחידות השונות המוקצות לה לצורכי הביצוע. מסמך "אסטרטגיית צה"ל" מספק ביטוי נוסף לבניין הכוח הנדרש לצורך הטמעה טובה יותר של לקחים אלה: "תיבנה יכולת להצנחה או להטסה של כוחות רגלים לפשיטה למרכזי הכובד של האויב [...] תיבנה יכולת לביצוע מבצעים מיוחדים בעומק בהיקף רחב. [היכולת תכלול] תכנון ומימוש מבצעים מיוחדים בזירת המלחמה ובזירות המבצעים; הוצאת 'מבצע מזדמן'; בניית 'בנק' מבצעים מיוחדים מוכן מראש; תקנון (סטנדרטיזציה) של אמצעים מיוחדים, אמל"ח ותו"ל (שפה משותפת) בין כל היחידות המיוחדות, לטובת הוצאת מבצעים מיוחדים בסד"כ גדול".¹⁸ הקמת חטיבת הקומנדו ב-2015 הוא מרכיב נוסף במימוש לקחי מלחמת לבנון השנייה.

סיכום

סדרה של תחקירים עמוקים שהתקיימו בצה"ל לאחר מלחמת לבנון השנייה, דוח ועדת וינוגרד על אירועי המלחמה ודוח ועדת החוץ והביטחון של הכנסת על הפקת הלקחים ממנה, חשפו כשלים רבים בתפקודו של צה"ל באותה מלחמה. למרות כשלים אלה, צה"ל הצליח להנחית מהלומה כבדה על חזבאללה, לה אפשר לייחס את תקופת השקט הארוכה השוררת מאז בחזית לבנון.

הפנמת לקחי המלחמה כרוכה בתהליך רב-שנים, בייחוד עבור ארגון גדול וביורוקרטי כמו צה"ל. צה"ל עבר מאז מלחמת לבנון השנייה, וממשיך לעבור בתהליך הדרגתי, שינויים מרחיקי לכת: פישוט תפיסת הפיקוד והשליטה שלו; הקביעה שתהליכי הפו"ש יהיו אחודים בכל המפקדות בצה"ל;¹⁹ קביעת הרמטכ"ל כמפקד המערכה היחיד בצבא. המבחן החשוב יהיה במימוש שינויים אלה בפועל.

הלחימה ביהודה ושומרון בין השנים 2000-2005 גרמה לשחיקה בבניין הכוח היבשתי של צה"ל, שנועד להיות מופעל בקרב המשולב בתרחישים של עימות רחב היקף. תפקוד כוחות היבשה במלחמת לבנון השנייה היה תוצאה ישירה של תפקודם בשנות האינתיפאדה. כיום חוזר לתפקידו, בתהליך איטי, התמרון המסורתי, הנתפס ככלי מרכזי בלחימה של צה"ל לצד האש המערכתית. צה"ל הקים מפקדות להפעלת כוחות מיוחדים ולפעולה בעומק, ואף חטיבת קומנדו. כל אלה יוכלו לשפר את הפעולה בממד התמרון ואת הפעלת הכוחות המיוחדים במלחמה.

הדיון בנחיצותו של התמרון נוגע גם להיבטים תפיסתיים הקשורים לקושי הגובר והולך להשיג הכרעה במובנה הקלאסי מול שחקנים לא מדינתיים. המדובר בשחקנים הנטמעים בסביבה האזרחית ומציבים בכך קושי לאתר מרכזי כובד ותורפה, שכלפיהם ניתן לפעול באופן מהיר ואפקטיבי. לאור זאת, מתעצם הצורך לגבש מענה משולב להשגת הכרעה מהירה של האויב וחיסול יכולות הפעולה הפיזית שלו. ניתן לעשות זאת

על ידי כיבוש שטח, השמדת תשתיות וכוחות והסרת איומים מיידיים, תוך העברת עיקר הלחימה לשטח האויב והפעלת כוח בוזמנית ובצורה רב־ממדית, המשלבת תמרון מיידי ואגרסיבי עם אש מערכתית מדויקת.

מלחמת לבנון השנייה פרצה מבלי שאף צד רצה בה. בשנים האחרונות גוברת בצה"ל ההבנה שהרחקת העימות הבא היא אחת ממטרותיו העיקריות של הצבא. האמצעי שבו צה"ל משתמש להשגת מטרה זאת הוא "המערכה בין המלחמות" (מב"ם), שיעדיה הם העצמת הישגיה של המערכה הקודמת, שימור והגברת ההרתעה, החלשת האויב וצמצום התעצמותו, יצירת תנאים טובים יותר למלחמה הבאה, שיפור הלגיטימיות לפעולה ישראלית ושלילת הבסיס הלגיטימי לפעולת האויב.

בנושא מרכזי אחד לא חל שינוי משמעותי: תהליך השעבוד לטכנולוגיה. תהליך זה מתרחש בצה"ל מזה שנים, וביתר שאת מאז מלחמת לבנון השנייה. התעשייה הביטחונית של ישראל מספקת יכולות טכנולוגיות ברמה גבוהה ביותר, אולם אלו לבדן לא תוכלנה להביא לתוצאה מבצעית מספקת. הבעיה המרכזית של צה"ל בהקשר זה אינה היעדר אמצעים או אי־פיתוח אמצעים חדשים, אלא השאלה כיצד להפעיל את האמצעים הקיימים. התלות בטכנולוגיה גרמה לרידוד תהליכי החשיבה, התחבולה והתכנון המבצעי, ולפגיעה בפיתוח תפיסות מבצעיות ותורת לחימה. הכשרה של קצונה על ידי מיטב מפקדי צה"ל, כמו גם מינוי מפקדים מבטיחים לתפקידי מטה באגפים המתאימים בצבא, יוכלו לסייע באופן משמעותי בתיקון המצב.

גיבוש ופרסום מסמך "אסטרטגיית צה"ל" הם צעדים חשובים בכיוון הנכון. המסמך מביא לידי ביטוי לקח מרכזי שהופנם בקרב הצבא, והוא הצורך במסמכי יסוד בהירים ופשוטים, היוצרים שפה משותפת בין צה"ל ומפקדיו מצד אחד לבין הציבור הרחב מצד שני באשר לדרכי ההתמודדות עם האיומים הנשקפים למדינת ישראל.

הערות

- 1 גבי סיבובי, "הבסת טרור המתאבדים ביהודה ושומרון, 2002-2005", **צבא ואסטרטגיה**, כרך 2, גיליון 2, אוקטובר 2010.
- 2 יכולת לחימה משולבת הינה מיוצרי כלל יכולות היבשה באופן אפקטיבי ומיטבי אל מול משימה נתונה. המדובר ביכולות שריון, חי"ר, הנדסה, אש (אווירית ויבשתית), מודיעין, לוגיסטיקה, פעולה בעומק, מבצעים מיוחדים ועוד.
- 3 דב תמרי ומאיר כליפי, "תפיסת ההפעלה של צה"ל", **מערכות**, גיליון 423, פברואר 2009.
- 4 **הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006, ועדת יונגרד, דין וחשבון סופי**, כרך א', עמ' 321.
- 5 מסמך **אסטרטגיית צה"ל**, עמ' 3.
- 6 המפקדות הראשיות להפעלת הכוח בצה"ל הן כל המפקדות להפעלת כוח הכפופות לרמטכ"ל. בצה"ל יש כיום תשע מפקדות ראשיות: מפקדות שלושת הפיקודים המרחביים, ומפקדות העורף, האוויר, הים, הלוגיסטיקה, העומק והתקשוב. עם הקמת זרוע הסייבר תתווסף מפקדה עשירית.

- 7 גבי סיבוני, "המערכה הצבאית בלבנון", בתוך: **מלחמת לבנון השנייה: היבטים אסטרטגיים**, מאיר אלרן ושלמה ברום, עורכים (תל אביב: ידיעות אחרונות – ספרי חמד, 2007).
- 8 זהו מתח שלא פסח גם על מבצע "צוק איתן", ולדוגמה בא לידי ביטוי בשאלה מי המפקד האחראי על פעולות פיקוד העורף בעיר באר שבע בעת המבצע.
- 9 מסמך **אסטרטגיית צה"ל**, עמ' 23.
- 10 גילוי נאות: כותב המאמר שירת במלחמת לבנון השנייה כראש מטה עוצבת "עמוד האש".
- 11 **הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006, ועדת וינוגרד, דין וחשבון סופי**, כרך א', עמ' 320.
- 12 מסמך **אסטרטגיית צה"ל**, עמ' 17.
- 13 בעיקר להפסקת הירי תלול המסלול על היישובים האזרחיים במדינה.
- 14 **תפיסת ההפעלה המטכ"לית לצה"ל**, עקד, אפריל 2006, מהדורה ראשונה, עמ' 64 (הציטוט מתוך **הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006, ועדת וינוגרד, דין וחשבון סופי**, כרך א', עמ' 272-273).
- 15 הכנסת, ועדת החוץ והביטחון, **דין וחשבון בנושא הפקת לקחי מלחמת לבנון השנייה**, דצמבר 2007.
- 16 מסמך **אסטרטגיית צה"ל**, עמ' 29.
- 17 "מבצעים מיוחדים" מוגדרים כפעולה של כוח קטן (יחסית לשאר הכוחות המופעלים במערכה) שתכליתה לתמוך את הפעולה העיקרית. פעולה מיוחדת, מעצם הגדרתה, לא מתוכננת לספק את ההישג העיקרי של המערכה בה היא מופעלת.
- 18 מסמך **אסטרטגיית צה"ל**, עמ' 30.
- 19 שם, עמ' 24.